

компоненти й має головні суттєві ознаки, а саме: мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності та критичність мислення. На основі цього запропоновано таке розуміння професійно-педагогічної компетентності. Професійно-педагогічна компетентність учителя є складною багаторівневою стійкою структурою його психічних рис, що формується внаслідок інтеграції досвіду, теоретичних знань, практичних умінь, значущих для вчителя особистісних якостей і має окреслені суттєві ознаки (мобільність, гнучкість і критичність мислення). Ці зрушення встановлюють нові вимоги до трудової діяльності наших співгромадян: якості їх професійної підготовки й професійної компетенції, рівня соціально-професійної мобільності, конкурентоспроможності на ринку праці та в різних сферах виробничої діяльності.

Література

1. Бондар С. Компетентність особистості – інтегрований компонент навчальних досягнень учнів / С. Бондар // Біологія і хімія в школі. – 2003. – № 2. – С. 8–9.
2. Василюшин О. Школа життєвої компетентності / О. Василюшин // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : наук.-метод. зб. / наук. ред. І. Єрмаков. – К. : Контекст, 2000. – С. 216–218.
3. Кривець С. Теоретичне обґрунтування критеріїв та ознак сформованості інформаційно-пошукової компетентності майбутніх вчителів / С. Кривець // Рідна школа. – 2008. – № 12. – С. 60–63.
4. Савченко О.Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів / О.Я. Савченко // Початкова школа. – 2001. – № 7. – С. 1–4.
5. Скворцова С.О. Проектування освітніх результатів на засадах компетентнісного підходу / С.О. Скворцова // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – 2009. – № 27. – С. 395–398.
6. Соколова І. Професійна компетентність вчителя: проблема структури та змісту / І. Соколова // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : наук.-метод. журнал. – 2004. – Вип. 1. – С. 8–16.

МАНОХІНА І.В.

ДО ПРОБЛЕМИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Докорінні зміни в соціально-економічному житті України суттєво вплинули на вимоги до випускників вищого навчального закладу, що насамперед стосуються майбутніх соціальних педагогів, адже саме результатом їх професійної діяльності вбачають готовність до професійної діяльності. Проблема готовності особистості до професійної діяльності в психолого-педагогічній науці знайшла відображення при розв'язанні широкого кола теоретичних та прикладних питань, спрямованих, головним чином, на дослідження професійного становлення, розвитку та самовдосконалення особистості (Л. Анциферова, О. Бодальов, А. Деркач, Е. Зеєр, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна, В. Семиченко, В. Сластьонін та ін.).

Дослідженню феномену готовності особистості до педагогічної діяльності присвятили праці В. Адольф, О. Дубасенюк, І. Зязюн, С. Іванова, Н. Кузьміна, Н. Кухарев, С. Сисоєва, О. Щербаков та ін.

Проте, незважаючи на значний інтерес науковців до питань готовності особистості до педагогічної діяльності, проблема формування готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування як у теоретичному, так і у практичному аспекті залишається малодослідженою, що виявляється й у відсутності єдиного розуміння цього феномену.

Метою статті є розкриття сутності поняття “готовність до професійно-педагогічної діяльності”, здійснення порівняльного аналізу наукового трактування поняття “готовності” різними науковцями.

Аналіз готовності почнемо з визначення В. Даля: “готова (про людину), та що приготувалася, така, що зібралася зовсім, що пристосувалася до чогось; яка може та бажає виконувати. Готуватися, збиратися, знаряджатися, налаштуватися на щось. Готовність же – стан чи властивість готового” [4].

Поняття “готовність” з’явилося в науковому обігу й набуло поширення в 1950–1960 рр. у зв’язку з дослідженнями Б. Ананьєва, присвяченими вивченню людини як суб’єкта діяльності.

Відомі підходи, в яких готовність розглядається як цілісне утворення (П. Атутов, А. Вайсбург, Ю. Васильєв, А. Кочетов), установка (Д. Узнадзе, Ш. Надірашвілі, А. Прангішвілі), стан (М. Дьяченко, Є. Ільїн, М. Левітов, Д. Мехіладзе, І. Назімов, Л. Нерсесян, В. Пушкін, В. Ядов), якість особистості (Є. Павлютенков, К. Платонов, В. Серіков, Е. Федорчук, В. Шадріков), комплекс здібностей (Б. Ананьєв, С. Рубінштейн), синтез певних особистісних якостей (С. Дибін, В. Крутецька, В. Шаринський), системне особистісне утворення (С. Васильєва, А. Ведєнов).

Результати аналізу наукових праць з проблеми дослідження, зокрема О. Безпалько, Ю. Галагузової, Н. Гарашкіної, І. Зверєвої, А. Капської, І. Ковчиної, М. Малькової, Ю. Мацкевич, Л. Міщик, Р. Овчарової, В. Поліщук, Л. Пундик, С. Харченка та багатьох інших свідчать про те, що до цього часу єдиного розуміння поняття “готовність” у науковій літературі не існує. Цей факт пояснюється, насамперед, різними підходами щодо вирішення цієї проблеми та характером діяльності. Готовність особистості до певної поведінки, діяльності, конкретних актів, реакцій, що розуміється крізь систему установок, смислів, ставлень, спрямованості, зумовлює дуже складне новоутворення – суб’єктну позицію щодо дійсності та самого себе – свого місця в житті, засобів досягнення цілей, організації діяльності тощо.

В. Крутецький вважає, що готовність є синтезом властивостей особистості, що визначають її придатність до діяльності. До них слід віднести активне позитивне ставлення до діяльності, схильність займатися нею, що переходить у захопленість; наявність під час діяльності сприятливих для її виконання психічних станів; певний запас знань, умінь і навичок у відповідній галузі; певні психологічні особливості в сенсорній і розумовій сферах, що відповідають вимогам цієї діяльності [9].

Є. Ільїн визначає готовність як оптимальний робочий стан, який характеризується тривалим збереженням працездатності, найбільш швидким утягуванням і відновленням сил; адекватною реакцією на зовнішній вплив; складністю в роботі всіх систем, ритмічністю, синхронністю [7].

Л. Вейланде розглядає готовність як прикінцеве цілісне активне особистісне утворення, що є синтезом її мотиваційної, емоційно-вольової, розумової, операційної підготовленості до здійснення професійної діяльності [2].

Як бачимо, поняття готовності неоднозначне й неодномірне У науковій літературі позначалися два підходи до вивчення поняття “готовність до діяльності”: 1) функціональний (М. Дяченко, Л. Кандибович, В. Сластьонін) з метою виявлення процесуальних якостей, безпосередньо значимих для діяльності; 2) особистісний (В. Ільїн, Є. Кузьмін, В. Мерлін, В. Серіков, В. Ядов, П. Якобсон), який передбачає вивчення готовності як комплексу інтегрованих, але різнорідних властивостей, що розрізняються за їхнім місцем і функціями в регуляції діяльності. При цьому провідну інтегруючу роль виконують особистісні якості, що виражають спрямованість на відповідну діяльність.

Отже, готовність до діяльності розуміється багатьма дослідниками як один із критеріїв результативності процесу підготовки, як система інтегративних властивостей, якостей особистості і як настанова на майбутню професійну діяльність.

Згідно з даними К. Дурай-Новакової, поняття “професійна готовність” увійшло в педагогічну науку в 70-х рр. ХХ ст. В аналізі проблеми професійної готовності до педагогічної діяльності, дослідниця вказує на те, що ядром формування готовності виступає позитивне ставлення студентів до майбутньої професії, стійкі мотиви діяльності, наявність професійно-значущих якостей особистості, засвоєння сукупності професійно-педагогічних знань, оволодіння педагогічними вміннями та ефективно застосування їх на практиці. Професійна готовність учителя, з точки зору К. Дурай-Новакової, виступає у вигляді тривалого стійкого психічного стану, а також як особистісна якість [5].

У функціональному підході під поняттям “готовність” розуміється певний функціональний стан, психологічна та соціальна установка, ставлення, що характеризують поведінку особистості (М. Дяченко, Л. Кандибович, В. Сластьонін та інші). При цьому визначаються процесуальні якості, які є безпосередньо значущими для тієї або іншої професійної діяльності. Готовність до професійної діяльності, на думку В. Сластьоніна, це особливий психічний стан, що передбачає наявність у суб’єкта образу структури певної дії, постійної спрямованості його свідомості на його виконання; сукупність професійно зумовлених вимог до особистості [10, с. 33].

Особистісна готовність до професійної діяльності в наукових дослідженнях визначається як система особистісно важливих якостей професіонала, від яких залежить ефективність його праці. Більшість авторів (А. Деркач, І. Зимня, Н. Кузьміна, А. Маркова та ін.) серед особистісно важливих якостей професіонала виділяють: 1) інтелектуальні (критичність, рефлексивність, децентричність); 2) моральні (відповідальність); 3) емоційні (емпатійність, почуття гумору); 4) вольові (саморегламентація); 5) організаторські (самоорганізація, самокерування).

На думку Л. Кондрашової, готовність до педагогічної діяльності є формою складного особистісного утворення, яка зумовлює бажання займа-

тися педагогічною роботою, а також важливим показником становлення випускника педагогічного ВНЗ. Готовність виступає в єдності двох напрямів – морального та психологічного. Л. Кондрашова великого значення надає якостям особистості учителя. На її думку, вчителю необхідно володіти “не тільки обсягом професійних знань, а й такими особистісними якостями, які забезпечують успішність виконання професійних функцій” [8, с. 59]. До них, на думку Л. Кондрашової, належать: моральні переконання, педагогічні здібності, професійна пам’ять та мислення, інтереси, працездатність, педагогічна спрямованість, психічна витривалість, емоційність, моральний потенціал особистості, тобто її ставлення до проявів, подій з огляду на моральні суспільні норми та вимоги щодо вихованості майбутнього вчителя.

Досліджуючи готовність до педагогічної діяльності, А. Деркач визначає її як цілісний прояв усіх сторін особистості фахівця, виділяючи пізнавальний, емоційний і мотиваційний компоненти готовності.

Так, на думку С. Іванової [6], готовність педагога до професійної діяльності – це інтегративна характеристика особистості вчителя, що відображає його:

- мотиваційно-ціннісне ставлення до педагогічної діяльності (широкий спектр професійних інтересів, позитивне особистісно-смісловне ставлення до досягнення високих результатів своєї праці, творче ставлення до професійної діяльності, потребу у професійному саморозвитку тощо);
- емоційно-вольові якості (здатність впевнено керувати власними діями, станами та прагненнями; упевненість у власних можливостях);
- рефлексивно-оцінні здібності (здатність до адекватної оцінки власних професійних можливостей, прагнень, невдач, здатність до самоаналізу професійної діяльності та професійного саморозвитку);
- когнітивні можливості (спектр загальнокультурних та професійних знань, наявність компетенцій у сфері реалізації можливостей інформаційних та комунікаційних технологій);
- операційні можливості (з побудови власної стратегії професійного зростання; з накопичення, оновлення та творчого використання професійного досвіду).

Як інтегративне особистісне утворення готовність педагога до професійної діяльності є, на думку автора, нерозривною єдністю мотиваційно-ціннісного, рефлексивно-оцінного, емоційно-вольового, когнітивного та операційного компонентів, зміст яких – відповідний ансамбль професійно-значущих здібностей, умінь, властивостей та якостей [6, с. 9].

Основними складовими – показниками готовності особистості до професійно-педагогічної діяльності, за концепцією В. Адольфа [1], є: розуміння соціальної ролі та функції педагога у сучасному суспільстві; наявність суспільно значущих мотивів вибору професії викладача та педагогічного ідеалу; глибина оволодіння поняттями професійної честі, професійного обов’язку, почуття належності до вчительства та гордості за свою професію; прагнення до високого професійного рівня оволодіння психолого-

педагогічними знаннями, спеціальними знаннями, професійними вміннями та навичками, ступінь реального володіння ними на різних етапах навчання та відповідність професіограмі; наявність потреби в педагогічному спілкуванні, рівень культури спілкування; ступінь оволодіння активними формами та видами виховної діяльності й практичної участі в ній; наявність та динаміка особистісних професійно значущих якостей: вимогливості, педагогічної гідності, компетентності, професійної відповідальності; ступінь виразності та рівень практичного оволодіння системоутворювальною функцією педагогічної праці – організаторською; наявність та динаміка потреби в постійному самовдосконаленні, самоосвіті та самовихованні [1].

Щодо соціальних педагогів, то поділяємо думку Ю. Галагузової, яка вважає професійну готовність складовою соціальної освіти, яка має багаторівневий і багатоаспектний характер та є процесом і результатом формування, шляхом засвоєння системи знань, умінь та навичок, готовності до професійної діяльності у сфері соціального виховання, навчання, соціального захисту та підтримки [3].

Підсумовуючи, слід зазначити, що готовність до професійної діяльності визначається як система професійних знань, умінь та навичок фахівця, яка є визначальною умовою його успішної професійної адаптації, подальшого професійного самовдосконалення та безперервності підвищення кваліфікації. Зміст готовності особистості в цьому підході визначається саме структурою, вимогами професійної діяльності. Незважаючи на відмінності в підходах до визначення сутності професійної готовності до педагогічної діяльності, автори включають у її зміст якості особистості, затребувані специфікою діяльності. Дуже важливим у цьому процесі є врахування таких якостей особистості студента, як: толерантність, високі духовно-моральні якості, виражені в умінні співпереживати, співчувати, допомагати та підтримувати вихованців.

Висновки. Готовність майбутнього соціального педагога до роботи з дітьми-сиротами розглядається нами як результат цілеспрямованого процесу підготовки. Є системною інтегративною якістю (особистісно-професійне утворення) фахівця, що містить мотиваційну, когнітивно-операційну та рефлексивну складові й забезпечує ефективність реалізації ним професійно-педагогічних функцій. Вона складається із сукупності сформованих у випускника знань про специфіку соціально-педагогічної діяльності з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, розуміння призначення майбутньої діяльності соціального педагога професійних умінь і навичок, які даватимуть змогу реалізовувати отримані знання в практичній роботі із зазначеною категорією дітей, а також особистісних якостей, необхідних для успішного вирішення завдань соціалізації дітей-сиріт.

Готовність до педагогічної діяльності поєднує в собі усвідомлення ролі педагогічної професії в суспільстві, соціальну відповідальність, намагання самостійно та творчо вирішувати професійні завдання, установку на актуалізацію знань. Таке трактування готовності до професійної діяльності

дає змогу оцінити її як цілісну систему властивостей, як результат синтезу світоглядного, наукового й життєвого практичного досвіду майбутніх соціальних педагогів.

Література

1. Адольф В.А. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя / В.А. Адольф // Педагогика. – 1998. – № 1. – С. 72–75.
2. Вейланде Л.В.-В. Підготовка студентів університету до роботи з підлітками девіантної поведінки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / Л.В.-В. Вейланде ; Південноукр. держ. пед. ун-т. ім. К.Д. Ушинського. – Одеса, 2005. – 23 с.
3. Галагузова Ю.Н. Теория и практика системной профессиональной подготовки социальных педагогов : автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра пед. наук : 13.00.08 / Ю. Н. Галагузова ; Ин-т развития проф. образования Министерства образования РФ. – М., 2001. – 47 с.
4. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка / Владимир Даль. – М. : Рус. яз., 1981. – Т. 1. А–З. – 699 с.
5. Дурай-Новикова К.М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности : автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра пед. наук / К.М. Дурай-Новикова. – М., 1983. – 18 с.
6. Иванова С.П. Учитель 21 века: ноопсихологический подход к анализу профессионально-личностной готовности к педагогической деятельности / С.П. Иванова. – Псков : ПТПИ им. С.М. Кирова, 2002. – 228 с.
7. Ильин Е.Н. Искусство общения / Е.Н. Ильин. – М. : Педагогика, 1982. – 110 с.
8. Кондрашова Л.В. Внеаудиторная работа по педагогике в педагогическом институте / Л.В. Кондрашова. – К. : Вища школа, 1988. – 159с.
9. Крутецкий В.А. Основы педагогической психологии / В.А. Крутецкий. – М. : Просвещение, 1972. – 255 с.
10. Педагогика / В.А. Слостенин, И.Ф. Исаев, А.И. Мищенко, Е.Н. Шиянов. – М. : Школа-Пресс, 2000. – 512 с.

МАТВЄЄВА О.О.

КОНЦЕПЦІЇ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ ПОНЯТТЯ “ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА”

У наш час у педагогіці існує посилюється увага до проблем педагогічної діагностики, виявлення й урахування індивідуальних, особистісних, групових особливостей молоді, що навчається, з метою їх розвитку, удосконалення освітнього процесу, його гуманістичної спрямованості, визначення найбільш адекватних методів педагогічного впливу. Про це свідчать праці Б.Г. Ананьєва, Н.В. Бордовської, Б.П. Бітінаса, Н.К. Голубєва, І.А. Зимньої, Н.В. Кузьміної, А.А. Реана, І.А. Скопилатова, А.Л. Тряпичної та ін., практика роботи навчальних закладів, а також зростання кількості досліджень, де розглядаються проблеми педагогічної діагностики.

Потреба в педагогічній діагностиці як необхідному елементі освітнього процесу усвідомлюють теоретики й практики педагогіки. Так, Н.В. Кузьміна зазначає, що “педагогічна діяльність по своїй сутності також включає елементи аналізу (діагнозу) і на цій основі прогнозування більш успішного навчання й поведінки..., здорової особистості в моральному й